

АЛЕКСАНДАР С. ВЕЉКОВИЋ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ТЕРИТОРИЈЕ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Спољни фактори развоја и организације простора

У оквиру уже Србије, територија општине Голубац спада у групу малих општина, са слабо рашчлањеном структуром делатности, ниском густином насељености и прилично ниским степеном развијености мреже насеља, посебно центара.

На површини од 367 км², коју захвата ова општина (1,47 пута мањој од просечне величине општине у делу уже Србије без територије Града Београда)¹⁾, живи данас нешто више од 13.000 становника. Број становника у општини Голубац у време пописа становништва 1981. године (13 541) био је 3,2 пута мањи од просечне величине општине у делу уже Србије без територије Града Београда (43 106 становника). Мањи број становника у то време су имале само 4 општине уже Србије (Мали Зворник, Бићевац, Трговиште и Црна Трава).

Простор ове општине је прилично ретко насељен. На 1 км² живело је 1986. године, по процени, само 36 становника (9), док је на територији уже Србије у то време било 104 становника на 1 км².

Општина Голубац спада у групу пољопривредних општина, са високим учешћем активног становништва у сектору примарних делатности (70,9⁰/₀)²⁾. Развој индустрије је новијег датума; по нивоу развијености у 1986. години (34 запослена у индустрији на 1 000 становника) ова општина је знатно испод просека за ужу Србију (114/1000 становника). Сличан однос је и у погледу запослености у друштвеном сектору — 121 радник на 1 000 становника у општини Голубац, а 283 на територији уже Србије (9).

Мрежа насеља на територији ове општине (24 насеља) је, као и на територији уже Србије, прилично густа; просечно удаљење између сусед-

¹⁾ Просечна величина општине уже Србије, без територије Града Београда износи 538 км² (9).

²⁾ Републички завод за статистику СР Србије (10).

них насеља износи 3,9 км. Међутим, она је у општини слабо развијена, рашчлањена. Просечна величина насеља је врло мала (564 становника по једном насељу) и ниједно насеље није веће од 2 000 становника. Изузев Голупца, насеља мешовитог типа, сва остала насеља су пољопривредна. Ниво концентрације делатности и становништва на овом простору је врло низак. Од укупног броја становника у општини је у 1981. години у њеном центру, Голупцу, живело само 14,2^{0/3}).

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ГЕОГРАФСКОГ ПОЛОЖАЈА ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Општина Голубац се налази у североисточном делу уже Србије, у источном делу Подунавског региона, између општина Велико Градиште, на западу, и Кучево, на југу. На истоку се налази општина Мајданпек, која спада у склоп Зајечарског региона. Северну границу општине Голубац представља Дунав, дуж кога се протеже државна граница према Румунији.

Битна карактеристика географског положаја ове општине јесте — да се она налази у контактної зони југоисточног ободног дела Панонског басена и Карпатског планинског система. У свом западном делу, територија општине Голубац захвата просторе сложене географске структуре — делове долине Пека и Пожеженске пешчаре и побрђе, а у источном — брдске и планинске просторе крајњег северозападног дела Карпата у нашој земљи.

Најважније компоненте географског положаја територије општине Голубац — од значаја за објашњење и оцену њене постојеће просторне структуре, као и за утврђивање битних својстава за њен развој и унапређење у наредном периоду — су:

- положај у контактної, везној зони између низијског дела и побрђа на западу, и пространог планинског подручја Карпатског система, на истоку,
- положај у приобалној зони Дунава, и у вези са тим, положај у пограничној зони према Румунији,
- положај у склопу Подунавског региона, формираног на стецишту две најзначајније осовине развоја и организације простора уже Србије,
- положај на контакту Подунавског региона и подунавског дела Зајечарског региона.

Положај општине Голубац у контактном појасу између низијског и планинског дела североисточне Србије

Западни део територије општине Голубац се налази у ободном појасу пространих низија и побрђа средишње и северне Србије, чију околницу сачињавају сливови Велике Мораве и Млаве. Северни део овог геопростора (доњи делови долина и сливова ове две реке, омеђени Дунавом) спада у територије богате врло значајним и разноврсним потенцијалима

³) Према подацима пописа становништва у 1981. години (9).

за развој привредних делатности (посебно пољопривреде, рударства, енергетике и низа индустријских грана), за интензивније насељавање и пружа врло погодне услове за саобраћај у оквиру овог подручја, као и за везе са другим геоелинама. Скуп најзначајнијих потенцијала овог геопростора сачињавају:⁴⁾

- обрадиво земљиште највишег степена плодности (I и II бонитетне класе), које представља релативно оскудан потенцијал на територији уже Србије (на овакво земљиште отпада само 9,2% од укупне територије уже Србије),
- богате резерве угља у Костолачком басену (други басен по значају резерви лигнита у ужој Србији), са комплексом за производњу електричне енергије,
- значајне резерве нафте и природног гаса (костолачко-браничевска депресија),
- богате резерве подземних вода у алувијалним равнинама Дунава, Велике Мораве, Млаве и Пека,
- пространи терени погодни за изградњу и ширење насеља (за изградњу индустријских, стамбених и других објеката) и за формирање гушће мреже урбаних насеља.

Насупрот овом делу, суседни простор Карпатских планина, у чијем се крајњем северозападном, ивичном појасу налази знатан део територије општине Голубац, располаже другим врстама геопотенцијала и пружа другачије услове за развој привредних делатности и за формирање насеља. Главне одлике овог планинског простора, од значаја за привредно коришћење су:

- простране и густе шуме,
- богата лежишта металних сировина (борско-мајданпечки басен) и графевинског камена,
- простране пашњачке површине погодне за развој сточарства,
- релативно оскудни простори погодни за формирање гушће мреже насеља, а поготову великих урбаних насеља и
- специфични склоп рељефа, који има битног утицаја на усмеравање токова кретања људи и терета.

Положај општине Голубац на граници између два геопростора, нијског и планинског, различитих и међусобно комплементарних потенцијала, представља скуп фактора, који могу имати или имају битног утицаја у формирању и развоју њене просторне структуре.

Положај општине Голубац у приобалној зони Дунава

Северну границу општине Голубац скоро целом њеном дужином представља Дунав. Такав положај у приобаљу Дунава, даје овој општини извесна специфична обележја и нуди разноврсне могућности за њен друштвено-економски развој. То се у првом реду односи на:

⁴⁾ Ове оцене су засноване на подацима из студије „Основе просторног плана СР Србије” (11) и из „Нацрта просторног плана СР Србије” (12).

- коришћење ресурса, везаних за Дунав (риболов, снабдевање техничком водом и слично),
- везаност за комплекс Бердапске клисуре, простор изузетних природних и културно-историјских и археолошких вредности,
- могућност врло погодних веза, због положаја у саобраћајном коридору међународног значаја (пловни пут европског значаја и магистрални туристички пут) и
- могућност погодних прометних, саобраћајних и трговинских веза са суседним привредним центрима у приобалној зони Дунава у Румунији.

Поред повољних услова, овакав положај општине Голубац носи собом и низ непогодности, које се испољавају или као фактори негативног значаја или фактори ограничења за њен развој. То се у првом реду односи на:

- губитак плодних површина и на знатно издизање нивоа подземних вода, до којих је дошло због формирања Бердапске водне акумулације,
- на загађеност вода Дунава, које ова река носи из узводног дела свога сливног подручја, као и на
- штетне утицаје од материјала са депонија јаловине из рударско-индустријског басена суседне Румуније.

Положај општине Голубац у склопу Подунавског региона

Општина Голубац се налази у источном периферном делу Подунавског региона, на контакту са мање развијеним подунавским делом Зајечарског региона.

Територија Подунавског региона захвата крајњи северни део геопростора уже Србије, чију окосницу сачињава систем долина и сливова Белике, Западне и Јужне Мораве. То је једна од четири велике просторне целине у ужој Србији, у којима се налазе најповољнији геопотенцијали за интензиван привредни развој, за стварање великих урбаних центара и гушће мреже насеља (ск. 1).⁵⁾

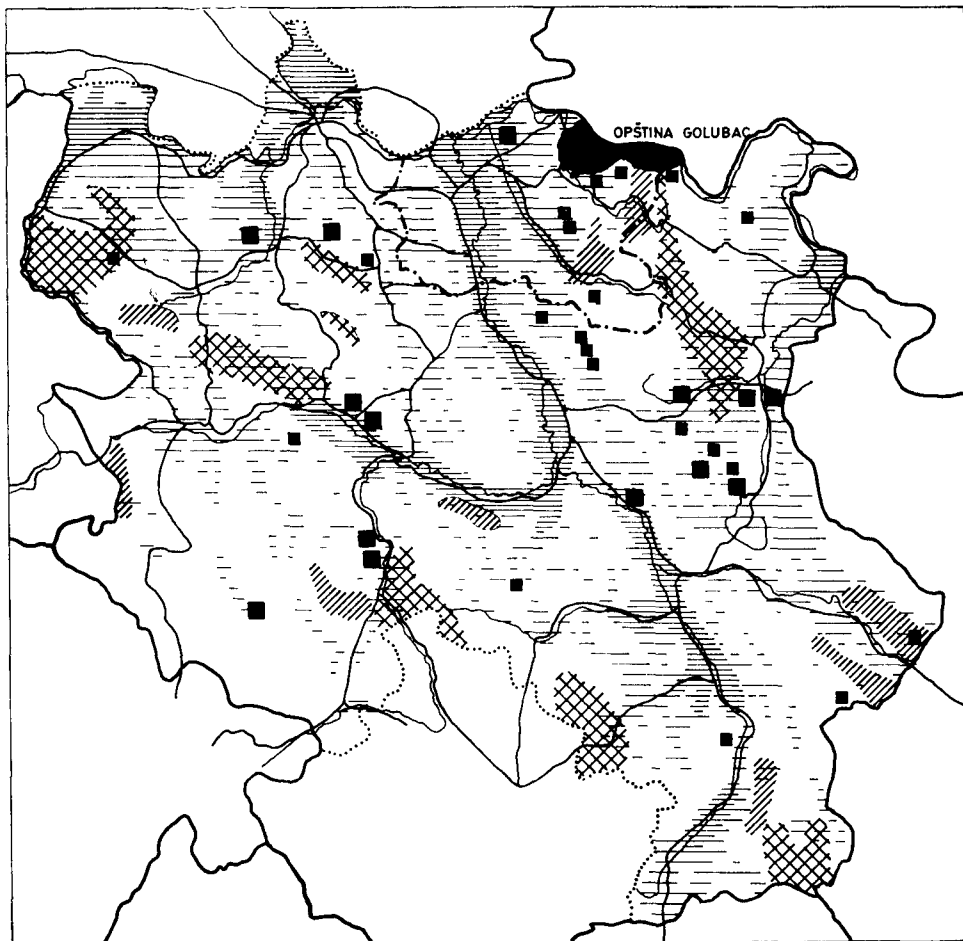
Овај регион има изузетно повољан саобраћајно-географски положај. На овом простору се пресецају и на њему се укрштавају различити видови саобраћајница (путеви, железнице, речни пловни пут) међународног, националног и ужег географског значаја (4; 5; 6; 11). Због тога Подунавски регион има средишни положај и везну функцију у организацији простора уже Србије и у њеном односу са суседним деловима Баната.

Међутим, до данас још увек нису валоризоване све изузетне компаративне предности овог геопростора. Подунавски регион још увек нема улогу једног од водећих полова у структури геопростора уже Србије. Тако овај Регион по већини својих карактеристика заостаје у значајној мери за просечним нивоом развијености уже Србије (таб. 1).

Уствари, активирање геопотенцијала и развој делатности, које могу имати улогу полова развоја на територији Подунавског региона, новије:

⁵⁾ Остале 3 целине су: Београдски регион, индустријско-рударски и аграрни регион североисточне Србије и Мачва са околним простором (1).

је датума. Нуклеуси индустрије, са потенцијалном функцијом значајних полова развоја, још увек су у фази формирања или заокруживања комплекса, кратак је период њиховог развојног деловања на друге елементе структуре околног простора, и или су трпели неповољне утицаје, чије се исходиште налазило у сфери општих друштвено-економских односа. То је био случај са комплексима или нуклеусима црне металургије, металне и прехранбене индустрије (4).

Ск. 1. — Услови за насељавање на територији уже Србије (1; 6; 12, 60--61)

Fig. 1. — Conditions pour le peuplement sur le territoire de la Serbie au sens strict (1; 6; 12, 60—61)

1. зоне најпогодније за гушће насељавање, 2. зоне погодне за гушће насељавање,
3. перспективна подручја метала и неметала: а) у експлоатацији, б) истражена,
4. угљеви: ц) лежишта у експлоатацији, д) лежишта и појаве ван експлоатације,
5. граница Подунавског региона

Са друге стране, неки од производних полова (рударски и енергетски комплекс) по правилу не утичу, нити су, на овој територији, значајније и функционално шире и дуготрајније утицали на развој других делатности, а самим тим и околног простора.

Спољни фактори развоја, засновани на повољном положају Подунавског региона између агломерације Београд, најзначајнијег привредног (производног, прометног, финансијског, пословног) центра у Србији, па и у Југославији, и привредних центара у Зајечарском и Поморавско-шумадијском региону, нису још увек нашли своје право и пуно место у развојној политици и привредној структури Подунавског региона (4; 5).

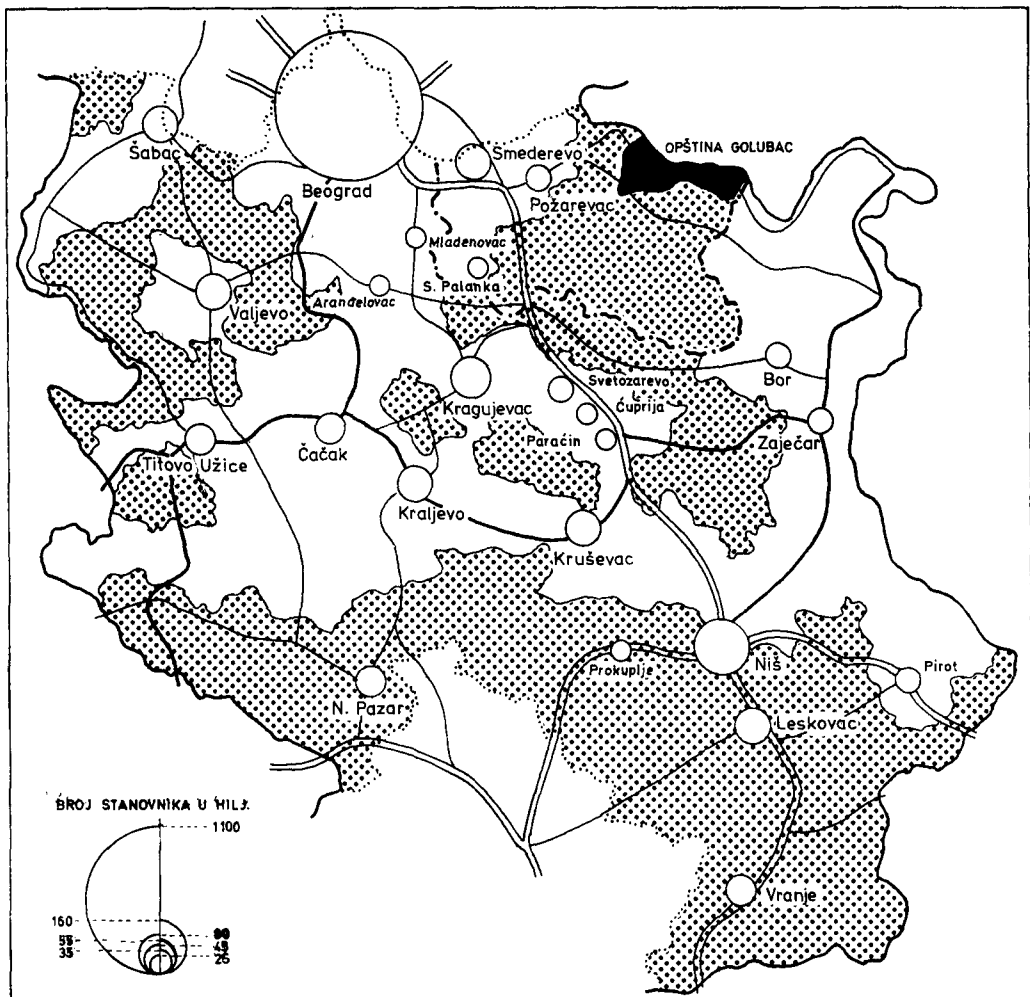
Ни контактни или погранични положај овог региона у односу на суседне делове Баната и Румуније није имао битнијег значаја за развој међусобних привредних веза. Разлоге треба тражити у сличности или неподударности њихових привредних структура, као и у општој, широј усмерености и тежишту токова међународне привредне размене наше земље, и појединих њених макрорегиона, са суседним земљама. Због тога, ни ова компонента географског положаја Подунавског региона није представљала значајну основу у валоризовању његових развојних потенцијала.

Уствари, Подунавски регион није још увек валоризовао свој изузетно повољан саобраћајно-географски положај у ширем простору, на стацишту главног система унутрашњих осовина развоја, везаних за долине Велике, Западне и Јужне Мораве, са подунавском осовином развоја, међународног значаја.

Највећи број и део геопотенцијала, компаративних предности битних за привредни и укупни друштвено-просторни развој, за формирање значајних центара развоја, концентрисан је у средишњем и западном делу Подунавског региона, односно у крајњим северним деловима долина долина Велике Мораве и Млаве. У том делу Региона су се развили и његови најзначајнији центри. То су у првом реду Смедерево, са Радинцем, и Пожаревац, са Костолцем. Развојни утицаји ових центара имали су ограничени просторни домет. Испољили су се само у околним, приградским насељима (1; 2; 4 и 5).

Због малог броја и ниске концентрације геопотенцијала, слабо развијене просторно-функцијске структуре и непостојање иоле значајних центара развоја у другим општинама средишњег и источног дела Подунавског региона, као и због просторно суженог, ограниченог позитивног подстицајног деловања Смедерева и Пожареваца, тај простор је јако заостао развоју (ск. 2). Заостајање у развоју је најјаче било изражено у свим општинама источног, планинског дела Подунавског региона (Голубац, Кучево и Жагубица).

Општина Голубац, по највећем броју обележја своје друштвено-економско-географске структуре, јако заостаје за просечним вредностима за читав Подунавски регион. Заостаје нарочито у нивоима развијености и концентрације економске, популационе, техничко-просторне и организационо-насеобинске структуре територије општина у средишњем и западном делу региона. Уствари, значајан натпросечни ниво развијености у општини Голубац је остварен само у области сточног фонда (мерено по једном становнику) и у изграђености саобраћајне мреже са савременим коловозом (таб. 1).

Ск. 2. — Мрежа већих градова и недовољно развијена подручја
у же Србије (9; 14)

Fig. 2. — Réseau des villes plus importantes et les territoires insuffisamment
développés de la Serbie au sens strict (9; 14)

1. недовољно развијена подручја, 2. магистралне саобраћајнице, а) међународни
(основни) путеви, б) прикључни и повезујући путеви, ц) остали магистрални
путеви, 3. граница Подунавског региона

Таб. 1. — Релативни нивои развијености општине Голубац¹⁾ (9)

Tab. 1. — Niveau relatif du développement de la commune de Golubac¹⁾ (9)

ОБЕЛЕЖЈЕ	Регион према ужој Србији	Источ. субре- гион према региону	Релативни ниво општине Голубац у односу на				
			ужу Србију	Поду- навски регион	Источ- ни суб- регион	општ. Пожа- ревац	општ. В. Гра- диште
1	2	3	4	5	6	7.	8
1 Густина насељености	0,93	0,35	0,36	0,39	1,09	0,22	0,43
Просечна вел. насеља	1,46	0,46	0,42	0,29	0,62	0,19	0,52
Просечна удаљ. нас.	1,25	1,15	1,08	0,87	0,75	0,91	1,08
2. Старост становништва ²⁾	1,20	1,28	1,61	1,35	1,05	1,56	1,02
3. Степен запослености	0,69	0,57	0,42	0,61	1,06	0,42	1,14
4. Ниво деаграризован.	1,50	1,23	1,87	1,24	1,01	2,03	0,91
Запосленост у индуст.	0,72	0,40	0,30	0,41	1,03	0,28	0,92
Зап. у терц.-квар. дел.	0,64	0,66	0,54	0,85	1,28	0,60	1,49
5. Стан. са ВСС и ВШС	0,45	0,43	0,18	0,39	0,90	0,25	0,69
ста. са средњ. образ.	0,67	0,56	0,38	0,57	1,03	0,42	1,13
6. Осн. сред./1 ст.	1,02	0,26	0,29	0,28	1,09	0,14	0,96
осн. сред./1 зап. у инд.	1,50	0,55	0,97	0,65	1,18	0,55	1,25
7. Нац. дох./1 ст.	0,77	0,55	0,38	0,49	0,90	0,35	0,66
нац. дох./1 зап. у инд.	1,03	0,81	0,49	0,47	0,58	0,46	0,58
8. Конц. шумских површ.	0,73	2,08	1,42	1,95	0,94	10,25	4,38
9. Конц. пољоп. површ.	1,15	0,69	0,72	0,63	0,91	0,55	0,51
конц. обраб. површ.	1,33	0,58	0,84	0,63	1,09	0,53	0,51
10. Разв. сточног фонда	1,42	1,31	1,87	1,31	1,00	1,82	0,66
кон. сточ. ф./пољ. п.	1,14	0,68	0,92	0,81	1,20	0,74	0,55
11. Разв. саоб. мреже/пов.	1,02	0,55	0,87	0,86	1,55	0,89	0,66
разв. саоб. мр./стан.	1,07	0,93	1,48	1,39	1,49	1,93	1,01
12. Стан./1 трг. на мало	0,96	0,80	0,66	0,69	0,86	0,66	0,80
Стан./1 лекара	1,43	2,06	2,92	2,04	0,99	3,35	0,84

¹⁾ Вредности у табели означавају коефицијенте локализације (развијености), ако је основа број становника, или коефицијенте концентрације, ако је основа за оцену површина територије или пољопривредног земљишта. Однос се на стање у 1986 години, изузев за показатеље под тачком 8 (1979 година), 9. (1987. година), 11. (1985. година)

²⁾ Обрачунато преко индекса старења.

Положај општине Голубац на контакту Подунавског и Зајечарског региона

Периферни положај општине Голубац у склопу Подунавског региона, према Зајечарском, не представља данас значајан геопотенцијал, а самим тим ни значајан спољни фактор развоја ове општине.

Прво, зато што и поред повољних услова за развој привредних односа између урбаних центара ова два региона, заснованих на структури њихових геопотенцијала, везе између њих ни по разноврсности, ни по интензитету нису значајне.

Друго, везе Зајечарског региона са осталим центрима уже Србије и Југославије се не одвијају преко територије Голубачке општине, а у великој мери ни преко територије Подунавског региона, његових главних привредних чворишта (4; 5).

Треће, на главној осовини развоја наше земље (подунавска осовина) се у сектору низводно од Костолца није развио ни један значајан урбани центар.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ ЗА РАЗВОЈ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Овде је разматран само просторно-функцијски положај општине Голубац у односу на елементе и просторне јединице околне територије, који могу имати, или већ имају, улогу спољних фактора развоја и размештаја њене производње, других привредних делатности, као и просторне организације живота и задовољавања потреба становништва ове општине. Уствари, ради се о приказу и оцени потенцијалних или активних фактора, са исходиштем у геопростору, који окружује општину Голубац, а чије се деловање и утицаји испољавају у њој.

Географски положај и његов значај за развој пољопривреде

Спољни географски фактори, стварни или потенцијални, од значаја за развој пољопривреде на територији општине Голубац, проистичу из следећих обележја њеног географског положаја:

- знатни делови општине Голубац се налазе у долини, односно у алувијалној равни Пека и на њеној територији се простире велики део Пожеженске пешчаре,
- пољопривредни терени ове општине се везују или улазе у састав аграрне зоне Подунавског региона, у коме се формирала прилично густа мрежа малих и средњих урбаних центара.

Везивање делова територије општине Голубац за просторе суседних општина сличних природних услова (раван Пека и пешчара) може се одразити на развој пољопривреде на њеном простору и то у следећим облицима рационалне просторне организације ове делатности:

- стварање јединствених или међусобно повезаних и усклађених система за мелиорацију пољопривредног земљишта за читаву природну целину (на пример: за наводњавање, заштиту итд.),
- планско усмеравање или специјализација пољопривредне производње на ширем простору и
- стварање заједничке, функцијски усклађене мреже — центара за пружање услуга у области пољопривредне производње или за реализацију њених производа на простору, који покрива делове суседних општина сличних природних карактеристика.

Велики утицај на развој пољопривреде на територији општине Голубац имају или могу имати неки од центара Подунавског региона. То су развијени центри са неком или свима од наведених функција: прерада сировина пољопривредног порекла, услуге или снабдевање пољопривредних произвођача, тржиште пољопривредних производа, образовање кадрова и истраживања од интереса за пољопривреду итд. Утицај ових центара се може испољити у домену врсте, обима и ефеката пољопривредне производње, односно њених економских, техничко-технолошких и организацијских карактеристика. Међу овим центрима, по свом значају за развој пољопривреде у општини Голубац, истичу се Пожаревац, Смедерево и Велико Градиште, а изванредно значај имају или би могли имати и Смедеревска Паланка и Велика Плана.

Положај општине Голубац у односу на регионалне факторе развоја индустрије⁶⁾

У околним деловима Подунавског и Зајечарског региона налази се скуп разноврсних фактора од значаја за развој индустрије на територији општине Голубац. То су: енергетска основа, развијени индустријски центри, зоне пласмана полупроизвода и сировина, саобраћајна мрежа магистралних друмских и водних путева.

Општина Голубац налази се у близини (око 30 километара у ваздушној линији) значајног извора примарне енергије (Костолачки басен) и између два снажна извора електричне енергије (ТЕ Костолац — Дрмно и ХЕ Бердап). У близини се налазе и трасе далековода од 110 KV и 380 KV, који ове изворе електричне енергије повезују у јединствен југословенски електро-енергетски систем.

Врло значајан спољни фактор су и реке, у првом реду Дунав, а у мањој мери и Пек, који теку ободним деловима територије општине Голубац. Ове реке се јављају као потенцијално извориште за снабдевање индустрије техничком водом, али и као фактор храњења изданске воде у приобалним зонама алувијалних равни ових река. Међутим, искористивост овог спољњег фактора је битно сужена, због високог степена загађености вода Дунава и Пека. Брњичка река, која просеца територију општине Голубац има врло мали, просторно ограничен значај за снабдевање водом.

У радијусу од 30 — 80 км планинског простора у коме се налази општина Голубац, су богате рудне резерве обојених и других метала (рударски басени Бора и Мајданпека), као и појаве обојених метала у риданско-крепољинском појасу, оцењене као перспективне за експлоатацију.

Поред тога, овај део Карпатских планина, укључујући и саму општину Голубац, врло је богат резервама графевинског камена (кречњаци, лапорци и магматске стене).

Значајан сировински потенцијал за развој индустрије нуде и стране шуме, које покривају велике површине североисточног планинског дела Србије.

⁶⁾ За приказ карактеристика ширег околног простора коришћени су подаци из литературе (4; 5; 11; 12).

Мрежа индустријских центара у околним општинама, који би могли утицати на развој индустрије у општини Голубац, не представља за сада фактор од већег непосредног значаја.

Прво, достигнути ниво концентрације индустрије у општинама Велико Градиште и Кучево и у приобалној зони општине Мајданпек је низак.

Друго, рударско-индустријски центри Зајечарског региона су просторно и функцијски усмерени и везани за саобраћајне правце, који не пролазе преко територије општине Голубац.

Нешто већу улогу за развој индустрије у општини Голубац би могли имати само релативно развијени индустријски центри Подунавског региона (Пожаревац и Седерево). Ови градови су се већ у великој мери оформили као полови развоја сложене структуре (прехрамбена индустрија, металургија, метална индустрија). — Њихови развојни подстицаји, кроз стварање ширих и сложенијих просторно-производних система, могу имати значаја за настанак и ширење мањих индустријских погона у општини Голубац. У првом реду, кроз развој програма из примарне фазе индустријске производње, засноване на пољопривредним сировинама овог простора, а затим и кроз кооперацију и допунске производне програме везане за ова два главна индустријска центра Подунавског региона.

Потенцијал општине Голубац од значаја за развој индустрије у њој, је и врло повољан положај ове општине у односу на велике урбане центре, који се налазе у снажној и дуготрајној експанзији, изградњи и реконструкцији, као и у односу на значајне токове водног и путног саобраћаја. Овакав положај пружа повољне услове за развој индустрије грађевинског материјала и мањих погона за пружање услуга, оправку транспортних средстава.

Географски положај општине Голубац као потенцијал за развој туризма

Општина Голубац има врло повољан географски положај у односу на зоне и локалитете изузетне туристичке атрактивности, на просторе са високим нивоом туристичке тражње и на правце туристичких кретања. Стога туристичко-географски положај општине Голубац представља њен велики потенцијал за развој свих делатности које спадају у комплекс туризма, као и других делатности које су повезане са њим (угоститељство, трговина, саобраћај, услуге итд.).

Прво, општина Голубац се налази на улазу у Бердапску клисуру, која — по својим димензијама, елементима и степеном атрактивности — представља туристички потенцијал највишег, међународног значаја. Ка Голуци су усмерени сви токови туристичких кретања, који за свој циљ имају Бердапску клисуру или центре у суседном делу Румуније.

Друго, у општини Голубац се налазе локалитети погодни за одмор, рекреацију и за спортове на води, као и локалитети, који су саставни део Националног парка „Бердал“, односно његових јединствених и разноврсних природних и културно-историјских вредности и реткости (7; 8).

Треће, преко територије општине Голубац, на потезу Винци — Молдава, може се остварити врло повољан прелаз и усмеравање туристичких токова према Румунији.

Због свега тога, ка територији општине Голубац (сувоземним путем) или ка њеном ободном делу (Дунавом) су усмерена сва унутрашњи и ме-

међународна туристичка кретања, било да имају за свој циљ Бердапску клисуру, било да се ради о транзитним кретањима, преко овог простора, са циљем који је изван њега.

Прометно — географски положај

Овај облик географског положаја општине Голубац се изражава кроз њен положај и улогу у односу на центре и токове промета робе на ширем простору.

Сама општина Голубац, због структуре и нивоа развијености своје привреде, није значајан прометни центар. Нема развијено залеђе, гравитациону зону, која би по врсти и обиму производа захтевала формирање робне луке на Дунаву.

Највећи значај за прометно-географски положај општине Голубац има њен просторно-функционални однос према главним прометним центрима Подунавског региона. То су по својој дистрибутивној, сабирној, финансијској и транспортној функцији Пожаревац, нодални и претоварни пункт, који овим својим делатностима покрива знатан део територије Региона, и Смедерево, претоварни пункт сложене структуре, али знатно уже зоне деловања (4; 5). Кроз овај део Подунавског региона, у коме се поред два поменућа главна налазе и друга два значајна прометна центра (Смедеревска Паланка и Велика Плана), пролази и врло велики обим унутрашњих и међународних транзитних робних и путничких токова.

У оквиру самог Региона, Голубац и његова општина имају мање повољан саобраћајно-географски положај од свих других општина. У односу на општину Пожаревац, која има најповољнији саобраћајно-географски положај, најповољнију доступност до свих других делова Подунавског региона, изражено у облику најниже вредности потенцијалног транспортног рада у оквиру Региона, општина Голубац има двоструко већу вредност овог индикатора повољности унутаррегионалног положаја.⁷⁾

Прометне везе са Румунијом преко центара Подунавског региона су, за сада, врло слабо развијене, а везе са главним центрима Зајечарског региона се, углавном, не одвијају преко подручја општине Голубац (4; 5; 6; 11). Стога је овај аспект прометно-географског положаја општине Голубац за сада још увек занемариво малог значаја за развој насеља у оквиру општине Голубац.

Географски положај у односу на центре услуга

На територији општине Голубац је до сада остварена мала концентрација становништва и делатности. Испод је прага минималне концентрације, потребне за развијање виших нивоа друштвених делатности и извесног броја специјалистичких услуга. Стога становништво и радне организације из насеља са територије општине Голубац знатан број сво-

⁷⁾ Потенцијални транспортни рад (Tp) се изражава у облику $Tp = k \sum S_i d_i$; где су S_i бројеви становника у свим општинама Региона ($i = 1..n$), k је део становништва за који се предпоставља да би учествовао у промету и d_i су дистанце између појединих општина и општине за коју се овај потенцијални рад израчунава (5).

јих потреба, везаних за школовање кадрова, здравствену заштиту становништва, снабдевање и коришћење услуга, које нису развијене у њеним оквирима, морају задовољавати у другим центрима Региона (у Великом Градишту, Пожаревцу, Смедереву), па и изван њега (у Београду).

Овај вид географског положаја општине Голубац је прилично неповољан. Она се налази у ивичном делу Подунавског региона и гравитационе зоне Пожаревца, центра регионалног значаја, сложене и развијене функцијске структуре. Међутим, у суседству општине Голубац се налази Велико Градиште, мали град, који неким својим функцијама покрива територију општине Голубац и задовољава потребе корисника са овог подручја.

Положај у односу на велике спољне изворе загађивања

Поред ових елемената географског положаја, на територији општине Голубац се уочавају и неповољни утицаји спољних фактора развоја, коришћења простора и организације живота и рада у њему. То се, у првом реду, односи на изворе загађивања размештене изван територије општине Голубац, а чије се неповољно деловање, посредством снажних ветрова (кошава) и Дунава испољава у већој или мањој мери и на овом простору. То су у првом реду:

- рударска зона, са депонијама неискоришћеног материјала, која се налази у суседном делу приобалног појаса и на подручју некадашњег Молдавског острва у Румунији и
- воде Дунава у којој су присутне знатне количине отпадних материја, пореклом од многобројних разноврсних извора загађивања, размештених у ближем или удаљенијем делу његовог слива.

Оба ова извора загађивања смањују битно иницијалне вредности геопотенцијала територије општине Голубац, нарочито у деловима, који се налазе у приобалном појасу Дунава.

ЗАКЉУЧАК

Територија општине Голубац има врло сложен географски положај, како по својим компонентама, тако и по степенима њихових повољности за развој и коришћење овог простора. По свом значају се истичу данас следеће компоненте њеног макро и мезо-географског положаја: положај на дунавској осовини развоја, у близини њеног спајања са системом основних унутрашњих осовина развоја уже Србије, положај у ивичном делу Подунавског региона и у приобаљу Дунава.

Остале компоненте — положај у зони контакта низијског и планинског дела источне Србије, између Подунавског и Зајечарског региона и погранични положај — немају за сада битнијег удела у укупном положајном потенцијалу општине Голубац.

Из оваквог скупа компонената географског положаја проистиче читав низ спољних, претежно регионалних потенцијалних или активних фактора развоја привредних делатности (индустрије, туризма, промета, пољопривреде) и фактора од значаја за просторну организацију задово-

љавања бројних потреба корисника са територије општине Голубац. Међутим, неки од ових спољних фактора, као што су загађивачи околине, имају неповољан утицај и местимично умањују иницијалне вредности локалних геопотенцијала општине Голубац.

С обзиром на прилично оскудан скуп локационих потенцијала, као географских фактора, сложен и повољан географски положај територије општине Голубац, представља за њу значајан положајни потенцијал, који се изражава или може изразити кроз регионалне факторе развоја делатности, насељавања, организације и коришћења простора.

ЛИТЕРАТУРА

1. Veljković A.: *Mreža gradova na području SR Srbije van pokrajina; Globalni model za usmeravanje procesa urbanizacije u SR Srbiji bez SAP; Skupština SR Srbije, Republički sekretarijat za urbanizam, stambenu i komunalnu delatnost Beograd; 1976.*
2. Вељковић А.: *Индустрија као компонента просторно-функцијске структуре Пожаревца; Ручкопис; Београд; 1987.*
3. Перишић Д. и др.: *Просторни план приобалног подручја Дунава од Београда до бугарске границе; Завод за унапређење комуналних делатности СР Србије; Београд; 1964.*
4. Bursać M. i dr.: *Regionalni prostorni plan Podunavske međuopštinske regionalne zajednice — Analiza stanja; Jugoslovenski institut za urbanizam i stanovanje; Beograd; 1981.*
5. Veljković A., Bursać M. i dr.: *Regionalni prostorni plan Podunavske međuopštinske regionalne zajednice — Osnove plana; Jugoslovenski institut za urbanizam i stanovanje; Beograd, Smederevo; 1983.*
6. Krstić B., Bojović B., David J., Veljković A. i dr.: *Atlas prostornog uređenja Jugoslavije; Jugoslovenski institut za urbanizam i stanovanje; Beograd; 1974.*
7. Манојловић Н.: *Valorizacija prirodne sredine za potrebe prostornog planiranja regiona na primeru Timočke krajine; Arhiv doktorskih disertacija, Geografski fakultet, PMF; Beograd; 1987.*
8.: *Просторни план подручја Националног парка Бердан; Службени гласник СР Србије бр. 34/1989; Београд; 1989.*
9. *Општине у СР Србији 1987. године; Републички завод за статистику; Београд; 1988.*
10. *Aktivno stanovništvo prema delatnostima — Nepublikovani podaci popisa stanovništva 1981. godine; Republički zavod za statistiku SR Srbije; Beograd. urbanizam, stambene i komunalne delatnosti SR Srbije; Beograd; 1979.*
11.: *Osnove prostornog plana SR Srbije; Republički sekretarijat za urbanizam, stambene i komunalne delatnosti; Beograd; 1979.*
12.: *Nacrt prostornog plana SR Srbije; Republički sekretarijat za urbanizam, stambene i komunalne delatnosti SR Srbije; Beograd; 1982.*
13. Тошић Б. и Бркић Р.: *Инфраструктурни системи; Зборник радова, књ. 42; Географски институт „Јован Цвијих“ САНУ; Београд; 1990.*
14.: *Одлука о утврђивању магистралних путева; Службени лист СФРЈ; 39/84; Београд; 1984.*

Résumé

ALEKSANDAR S. VELJKOVIĆ

SITUATION GÉOGRAPHIQUE DU TERRITOIRE DE LA COMMUNE DE GOLUBAC

La territoire de la commune de Golubac a une situation géographique fort complexe, aussi bien par ses composantes que par les degrés de leur convenance pour le développement et l'utilisation de cet espace. Par leur importance se distinguent à l'heure actuelle les composantes suivantes de sa situation macro- et mésogéographique: situation sur l'axe du développement danubien, à proximité de l'endroit où celui-ci se joint au système des axes intérieurs fondamentaux du développement de la Serbie au sens strict, situation dans la partie qui constitue la bordure de la région de Požarevac et dans la zone riveraine du Danube.

Les autres composantes — situation dans la zone du contact des parties de plaine et de hautes montagnes de la Serbie de l'Est, entre les régions de Požarevac et de Zaječar et la situation limitrophe — ne prennent pas pour le moment de part plus importante dans le potentiel de situation global de la commune de Golubac.

D'un tel ensemble de composantes de la situation géographique il résulte toute une série de facteurs, pour la plupart régionaux, potentiels ou actifs du développement des activités économiques (industrie, tourisme, trafic, agriculture) et des facteurs d'une importance pour l'organisation spatiale de la satisfaction de nombreux besoins des usagers du territoire de la commune de Golubac. Cependant certains de ces facteurs extérieurs, tels que les pollueurs de l'environnement, exercent une influence défavorable et diminuent par endroits les valeurs initiales des géopotentiels locaux de la commune de Golubac.

Vu le groupe assez maigre de potentiels de localisation en tant que facteurs géographiques, la situation géographique complexe et favorable du territoire de la commune de Golubac, représente pour celle-ci un potentiel de situation important qui s'exprime ou peut être exprimé par les facteurs régionaux du développement des activités, du peuplement plus dense, de l'organisation et de l'utilisation de l'espace.